

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

ПРОФЕСІЙНО-ХУДОЖНЯ ОСВІТА УКРАЇНИ

Київ-Черкаси
2007

Петрович С. Формування творчої активності учнів професійно-технічних навчальних закладів.....	154
Котляревська Н. Розвиток творчих здібностей майбутніх фахівців швейного профілю.....	160
Алексєєва С. Методика діагностування візуального мислення майбутніх дизайнерів.....	165
Смоляна Н. Формування композиційних умінь у майбутніх викладачів образотворчого мистецтва.....	171
Корницька Л. Формування навичок дослідницької етнографічної діяльності майбутніх інженерів-педагогів швейного профілю.....	176
Сотська Г. Пленерна практика майбутніх учителів образотворчого мистецтва.....	184
Вовк М. Фольклорно-етнографічна компетентність особистості: критерії сформованості.....	188
Резніченко З. Використання декоративно-ужиткового мистецтва у соціалізації учнів з функціональними обмеженнями.....	194
Нечаєва Л. Активізація художнього мислення майбутніх учителів музики.....	199
Цюлюпа Н. Методична підготовка майбутнього вчителя музики.....	207
Жигінас Т. Методичні аспекти підготовки майбутніх учителів музики до концертно-освітньої діяльності.....	213
Джеджера К. Проблеми формування культури спілкування студентів вищих навчальних закладів.....	220

Проблеми формування культури спілкування студентів вищих навчальних закладів

У сучасних умовах одним із найважливіших завдань вищих навчальних закладів є розширення загальнокультурної ерудиції студентів, що має сприяти культурному розвитку кожного майбутнього фахівця зокрема та українського суспільства в цілому. Отже, як справедливо зауважує Ю. Фокін, вища освіта є провідним засобом для створення нової культури, "відтворення у людині кращого з того, що надбано у минулому, й того, що є перспективним для просування людства людським шляхом у майбутнє" [12, 77].

Відповідно до соціального замовлення це означає нагальну потребу в особистостях високого рівня культури (В. Журавський, І. Зязюн, Н. Крилова, В. Кудрявцева, В. Сергєва, Г. Філіпчук, Ю. Фокін)). Тому на рівні загального розгляду проблеми професійної підготовки фахівців дослідниками ставиться питання про формування соціально орієнтованої особистості, для чого необхідний достатній обсяг знань і умінь щодо осягнення себе та інших, оволодіння технікою взаємодії з людьми [2, 163].

Актуальність порушеної проблеми зростає у зв'язку із наявними тенденціями щодо зниження рівня загальної культури студентів. Так, у "Концепції виховання студентів Рівненського державного гуманітарного університету" зазначається: "Серед студентської молоді знижується загальний рівень культури... Гостро постають у студентському середовищі такі проблеми як наркоманія, токсикоманія, розпуста, безсоромність, жорстокість, насилля... Соціальні негаразди і проблеми сучасного життя є причиною і наслідком морального зубожіння, загальнокультурного невігластва і бездуховності частини студентства, що потребує урахування і вирішення" [5, 5].

Важливими аспектом культурного розвитку особистості вважають розвинені здатності до спілкування. У зв'язку з цим увагу дослідників зосереджено на гострій необхідності введення до змісту професійної підготовки завдань стосовно формування культури спілкування студентів як базової передумови для побудови майбутніх успішних професійних відносин (О. Даниленко, Т. Іванова, С. Макаренко, І. Тимченко, Г. Чайка, Т. Чмут).

Вивчення змісту навчання й виховання у вищих навчальних закладах в аспекті відображення зазначеної проблеми, що здійснювалось на базі Інституту мистецтв Рівненського державного університету та Інституту мистецтв Волинського державного університету ім. Лесі Українки, засвідчує, що її репрезентовано у стратегічних завданнях підготовки майбутніх фахівців мистецьких спеціальностей у складі освітньо-кваліфікаційних характеристик, освітньо-професійних програм, концепцій та планів виховної роботи.

Аналіз цих документів дає підстави стверджувати, що майбутні фахівці (у даному випадку мистецьких спеціальностей) мають бути підготовлені до практичної роботи у закладах освіти, культури, мистецтва, творчих спілках, організаціях, лабораторіях, культурно-мистецьких центрах і студіях,

філармоніях та засобах масової комунікації для виконавської, освітньої, наукової, методичної й адміністративно-управлінської діяльності та створення культурно-мистецьких проектів відповідно до отриманої кваліфікації. У них зазначається, що реалізація окреслених завдань є можливою за умови отримання у процесі навчання фундаментальної підготовки (необхідних для виконання охарактеризованої вище діяльності системи знань, умінь і навичок для забезпечення художньо-творчої і соціальної діяльності), досягнення відповідного культурного рівня та уміння працювати з людьми, що вимагає від майбутніх фахівців достатньої культури спілкування.

У процесі вивчення навчальних планів для студентів цих спеціальностей було виокремлено перелік дисциплін, до змісту яких входить проблематика, прямо чи опосередковано пов'язана зі сферою спілкування. Це українська та зарубіжна культура, ділова українська мова, філософія, психологія, педагогіка, соціологія, політологія, основи права, етика, естетика, логіка.

Зазначені вище дисципліни створюють теоретичну і частково практичну основу для формування культури спілкування у контексті світоглядної культури як методологічної основи спілкування (філософія), мовленнєвої культури як основи для вербальної комунікації (ділова українська мова), психологічної культури як основи для соціальної компетентності (психологія), моральної культури як основи моральної регуляції спілкування (етика), естетичної культури як основи для формування естетичних засад спілкування (естетика), педагогічної культури як основи для побудови педагогічного спілкування (педагогіка), культури соціальних зв'язків і відносин як основи для побудови спілкування у соціальному контексті (соціологія), правової культури як основи для правової регуляції спілкування (основи права), культури особистості громадянина як основи для побудови спілкування у політичному контексті (політологія). При цьому навчальними планами передбачено терміни викладання зазначених дисциплін переважно протягом перших трьох років навчання. Упродовж останніх двох років, у зв'язку із посиленням професійних аспектів підготовки фахівців мистецьких спеціальностей, спілкування як теоретична і практична проблема певною мірою розглядається у курсах етики, соціології й політології на четвертому році навчання.

Здійснений аналіз програмних матеріалів дав змогу встановити певні особливості змістовного забезпечення у відповідності до досліджуваної проблеми, а саме:

- по-перше, специфіка окреслених навчальних дисциплін зумовлює їх спрямування на транслювання теоретичних знань і не дає змоги розвинути в достатній мірі операційні можливості студентів, збагатити інструментарій спілкування, вдосконалити його технологію;

- по-друге, переважне зосередження цих дисциплін у першій половині терміну навчання у вищому навчальному закладі ускладнює подальше вдосконалення набутого досвіду в останні роки навчання, коли відбувається інтенсивна професійна підготовка та набуває виразності суб'єктивний професійний ідеал майбутнього фахівця;

- по-третє, формування культури спілкування у процесі викладання навчальних дисциплін не має системного характеру, що ускладнює вирішення всіх питань означеної проблеми і негативно позначається на рівні культури спілкування студентів.

У процесі вивчення стану навчально-виховної роботи було встановлено, що досліджувана проблема знайшла відображення у ряді документів стосовно виховання студентів: концепцій та планів виховної роботи. У них до пріоритетних аспектів виховної роботи віднесено гуманізацію університетського середовища як важливого чинника формування у студентів гуманістичних якостей і високої духовності, а до числа завдань – формування умінь міжособистісного спілкування, готовності жити в умовах ринкових відносин, виховання гуманістичних цінностей та духовної культури особистості [5, 5-6].

Окреслене завдання репрезентоване у змісті виховання у складі таких напрямів: а) громадське і правове виховання – в якості питання про виховання соціально зумовленої поведінки відповідно до суспільних норм і правил співжиття; б) патріотичне виховання – у вигляді завдання щодо виховання шанобливого ставлення до рідної мови; в) морально-етичне виховання – як вимога щодо формування моральної свідомості та відповідної існуючим нормам і вимогам поведінки; г) трудове виховання – як спрямованість на формування високої культури спілкування студентів у контексті трудової діяльності.

Окремо ставилося питання про виховання духовності особистості, що передбачає ознайомлення із сутністю культури, забезпечення знанням про духовне і психічне життя людини й суспільства, виховання у студентів високих моральних якостей, моральної культури та культури поведінки.

Як бачимо, необхідність формування культури спілкування визнавалася концептуально і ця проблема увійшла у число провідних завдань виховання, націлених на формування у студентів системи духовних цінностей та духовних пріоритетів, створення у навчальному закладі середовища з потужним виховним впливом на свідомість і духовну культуру особистості, виховання поваги до правових основ взаємодії людей та формування світоглядних позицій особистості на основі цінностей вітчизняної та світової культури, що пропонувалось вирішувати шляхом проведення зі студентами тренінгів, бесід, диспутів з культури спілкування та поведінки, зустрічей з працівниками правоохоронних органів, обговорення мистецьких творів, телепередач і публікацій на предмет регламентації міжлюдських стосунків, ознайомлення з нормативними документами, удосконалення нормативного досвіду студентів у процесі різнопланової діяльності тощо.

Проте на етапі реалізації зазначених завдань спостерігалися труднощі, пов'язані, на наш погляд, із відсутністю достатніх можливостей викладачів вищих навчальних закладів стосовно забезпечення формування культури спілкування студентів. На нашу думку, вони були зумовлені передусім недостатньою розробленістю конкретного змістового забезпечення щодо формування досліджуваного феномена.

Так, результати опитування педагогічних працівників засвідчили, що їх особистий внесок у формування культури спілкування студентів полягав у

реалізації таких завдань: а) формування знань про спілкування, норми поведінки у спілкуванні та спонукання до позитивного ставлення до культури спілкування шляхом впливу на свідомість вихованців за допомогою бесід, пояснень, обговорення конкретних подій і ситуацій – використовують 100% педагогічних працівників; б) залучення студентів до діяльності, яка потребує виявлення комунікативних умінь, дотримання етикетних вимог через організацію ігор, вікторин, конкурсів, вечорів відпочинку – практикують 32% педагогів; в) використання методів опитування (бесід, анкетування, тестування) із метою виявлення проблем спілкування у вихованців та здійснення необхідної допомоги – зустрічається у роботі 14% педагогів; г) застосування тренінгів спілкування – спостерігається у практиці 7% педагогів.

Проте з відповідей викладачів випливало, що ця робота не є систематичною та активізується ними залежно від змісту тих педагогічних ситуацій, котрі виникають у ході навчально-виховного процесу.

На наше переконання, розв'язання окресленої проблеми має здійснюватися комплексно – у контексті визначення всього змістовного наповнення процесу формування культури спілкування студентів. Зважаючи на великий обсяг, складність та багатоаспектність навчального матеріалу стосовно спілкування, є підстави для його структурування у змістовні блоки та передбачити їх засвоєння на відповідних взаємопов'язаних етапах, кожний наступний з яких мав бути логічним продовженням попереднього.

На *першому етапі* слід приділити увагу вдосконаленню спілкування студентів у контексті забезпечення його відповідності наявним загальнолюдським вимогам до комунікативної поведінки людини загалом та комунікативної поведінки студента зокрема. Це вимагає передусім побудови базової інформаційної (комунікативного тезауруса) та операціональної (умінь і навичок спілкування) основ для формування культури спілкування особистості.

Для досягнення окреслених результатів необхідно сприяти накопиченню етико-психологічних знань студентів про спілкування у таких аспектах: феноменологічний – у контексті розуміння сутності цього явища; праксиологічний – з точки зору пізнання можливостей застосування здобутих знань у практиці; суб'єктивний – у плані сприйняття себе і партнера по спілкуванню як суб'єктів комунікативної взаємодії та спонукання до пізнання себе й іншого; регулятивний – як засвоєння норм моральної, законодавчої та етикетної регламентації спілкування; орієнтації студентів на побудову компетентного, гуманістичного міжособистісного спілкування в умовах вищого навчального закладу та естетизацію свого спілкування з людьми.

Навчальний матеріал такого змісту є актуальним для студентів першого курсу і допомагає вчорашнім школярам швидше адаптуватися до нових умов, зорієнтуватися у системі відносин вищого навчального закладу.

Другий етап має бути спрямований на наближення процесу спілкування студентської молоді до високого ділового рівня. До його завдань доцільно віднести: поглиблення знань студентів про спілкування у контексті його ділової спрямованості; розширення спектра умінь і навичок щодо актуалізації набутого досвіду у сфері ділового спілкування; посилення орієнтації на компетентне, гуманістичне й естетичне спілкування у ділових відносинах із людьми; активізації творчих підходів до спілкування. Зважаючи на характер зазначених цілей і завдань, складність навчального матеріалу та наближеність вказаних

проблем до реальної професійної діяльності, цей матеріал варто пропонувати для вивчення студентам третього або четвертого року навчання.

Оскільки ділове спілкування людей відбувається у конкретному професійно-трудовому середовищі, що в силу своєї специфіки накладає відбиток на всі аспекти, види, засоби, способи і форми перебігу комунікативних процесів, а взаємини у кожній професійній сфері набувають сталості за умови вироблення професійної моралі як відображення морального смислу й нормативного змісту професійної діяльності, ми пропонуємо ще один, *третій змістовий блок*, в якому можна конкретизувати інформацію про інакшні моральні норми і правила поведінки у конкретному професійному середовищі.

Розробка такого змістовного наповнення має спрямовуватися на розширення комунікативного тезауруса студентів у контексті морально-етичної регуляції професійної діяльності особистості у певній професійній сфері та створення передумов для формування культури спілкування професіонала.

Це вимагає ознайомлення студентів з сутністю морально-етичної регуляції майбутньої професії та нормами професійної моралі, засвоєння нових та удосконаленні набутих умінь і навичок морально-етичної регуляції спілкування у професійно-трудовому середовищі, виробленні ціннісно-смыслової основи регулювання комунікативної поведінки у ньому; збагачення та удосконалення спілкування на основі розширення комунікативного досвіду, прийняття цінностей, норм і приписів професійної моралі.

Таким чином, окреслений зміст включає в себе необхідну інформацію для сприяння продуктивному спілкуванню майбутніх фахівців, їх професійній адаптації та підготовці до управління процесами власного професійного становлення у контексті моральності й моралі.

Схарактеризовані змістові блоки будуть сприйматися студентами успішніше, якщо їх викладання здійснюватиметься у вигляді спецкурсів або факультативних курсів. Нами апробовано такі навчальні курси:

- "Основи етики і психології спілкування", що об'єднує матеріал першого змістовного блоку у питаннях "Проблема спілкування у психології і етиці", "Спілкування як психологічна та педагогічна проблема", "Особистість як суб'єкт спілкування", "Психологічні техніки спілкування", "Ефективне спілкування", "Комунікативні перешкоди", "Конфлікти та шляхи їх розв'язання", "Мораль як інститут регуляції поведінки та стосунків людей", "Соціокультурні аспекти спілкування", "Персональний імідж";
- "Етика ділового спілкування", який містить матеріал другого змістового блоку за темами: "Предмет і завдання курсу "Етика ділового спілкування", "Науково-практичні передумови ділового спілкування", "Взаємодія та взаєморозуміння людей у контексті ділового спілкування", "Способи ділового спілкування", "Службовий етикет як складова культури ділового спілкування", "Вербальна комунікація у діловому спілкуванні та мовленнєвий етикет", "Невербальні комунікативні засоби у контексті етики ділового спілкування", "Форми ділового спілкування", "Ділові свята і зустрічі", "Етика та етикет у діловому спілкуванні з іноземцями";
- "Професійна етика", котрий включає матеріал третього змістовного блоку за темами "Професійна етика як навчальна дисципліна",

“Професійна діяльність як предмет морально-етичного регулювання”,
“Проблеми морально-етичного регулювання професійної діяльності в умовах ринкової економіки”, “Етика бізнесу і підприємництва”,
“Особистість педагога і митця як суб’єкт професійного й морального становлення”, “Управлінська етика”, “Етика організації та організаційна культура”, “Імідж професіонала та імідж організації у контексті професійної етики”.

Отримані результати щодо упровадження окресленого змісту у навчальний процес вищих закладів освіти засвідчили підвищення рівня культури спілкування студентів в аспектах розширення їх комунікативного тезаурусу, посилення мотивації стосовно регуляції спілкування та зорієнтованості на духовні цінності, вдосконалення комунікативної поведінки.

Література:

1. Даниленко О.И. Культура общения и ее воспитание: Учеб. пособие. – Л.: ЛГИК, 1989. – 98 с.
2. Журавський В.С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. – К.: Видавничий дім “Ін Юре”, 2003. – 416 с.
3. Зязюн І.А. Культуротворча функція виховання студентів педагогічного вузу // Вища педагогічна освіта: Наук.-метод. зб. – Полтава, 1994. – Вип. 7. – С. 66-72.
4. Концепція виховання студентів Рівненського державного гуманітарного університету / В.Д. Гайбонюк, Т.Д. Дем’янюк, І.В. Малафійк та ін. – Рівне: РДГУ, 2002. – 34 с.
5. Крылова Н.Б. Формирование культуры будущего специалиста. – М.: Высшая школа, 1990. – 140 с.
6. Кудрявцева В. Ф. Развитие духовной культуры педагога у системі підвищення кваліфікації: Дис... канд. пед. наук. – К., 1996. – 199 с.
7. Сергеева В.Ф. Виховна робота в сучасному вищому закладі освіти: Методичні рекомендації / В.Ф. Сергеева, В.Є Прокопчук, Н.В. Валабуха. – Луцьк: Вежа, 2000. – 92 с.
8. Філіпчук Г. Проблеми культури культури в освіті // Теоретичні і методологічні засади неперервної мистецької освіти. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – С. 13 – 14.
9. Фокин Ю.Г. Преподавание и воспитание в высшей школе: методология и цели воспитания: Учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений. – М.: Академия, 2002. – 224 с.
10. Чмут Т.К. Етика ділового спілкування: Навч. посіб. / Т.К. Чмут, Г.Лі. Чайка. – 3-тє вид., стер. – К.: Вікар, 2003. – 223 с.

К. Джеджера

Проблемы формирования культуры общения студентов высших учебных заведений

Резюме

В статье рассматриваются проблемы формирования культуры общения студентов высших учебных заведений. Предлагается один из вариантов их решения, сущность которого состоит в усовершенствовании содержания процесса формирования культуры общения студентов. Осуществлена характеристика содержания материала относительно общения, последовательность систематического наполнения им учебного процесса вузов.

K. Dgedgera

Problems of formation of culture of dialogue of students higher educational institutions

Summary

The Article with problems of forming of culture of communication of students of higher educational institutions. One of the ways of their solving, which lies in improvement of the matter of process of forming of culture of communication of students, is proposed. Description of the matter of process in relation to communication and sequence of systematic filling by it of the educational process of higher educational institutions has been carried out.